

Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı

MUSTAFA RUHİ ŞİRİN

uçan at
yayınları

Mustafa Ruhi Şirin

Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı

Yayın No: 66
ÇOCUK KÜLTÜRÜ DİZİSİ: 4
Çocuk Edebiyatı Kültürü: 1

Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı
Yazan: Mustafa Ruhi Şirin

ISBN: 978-605-9501-58-3

Son okuma: Dr. Tacettin Şimşek
Dizinin kapak ve özgün tasarımı: Salih Pulcu
Dizgi: Yasemin Ünal
Tasarım ve uygulama: Nurel Naycı
Baskı ve cilt: Çevik Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19
Kapak baskı: Saner Matbaacılık

1. Basım: Kasım 2016
3. Basım: Şubat 2022
© Mustafa Ruhi Şirin - Uçan At Yayınları, 2022

Tüm yayım hakları saklıdır. Tanıtım için alınacak kısa alıntılar dışında yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz ve kullanılamaz.
Sertifika No: 16228

Uçan At Yayınları

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1
34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx)
Belgegeçer: (0212) 511 47 74
www.ucanat.com.tr
bilgi@ucanat.com.tr

Uçan At Yayınları, çocuk ve ilk gençlik edebiyatı ve çocuk kültürü yayıncılığı amacıyla Bilge Kültür Sanat Yayınları tarafından 2017 yılında kurulmuştur.

Bu kitabın telif haklarını, yazarı, Çocuk Vakfı'na bağışlamıştır.

Çocuk Kültürü Dizisi'nde yer alan kitaplar Çocuk Vakfı Çocuk Akademisi danışmanlığında hazırlanmıştır.

Mustafa Ruhi Şirin

Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı

Mustafa Ruhi Şirin: 1955 yılında Trabzon'da doğdu. Çocukluğunu doğduğu dağ köyünde ve Karadeniz'in kıyısında geçirdi. Yedi yaşındayken vefat eden ve hiç unutamadığı babasının çıkıp geleceği günü beklemekten yorulmadı. Uzak denizlere kaptan olma hayaliyle büyüdü. Radyo ve televizyon programcılığı alanında yükseköğrenim gördü. 1977'de göreve başladığı TRT'den 35 yıl sonra 2011'de emekliye ayrıldı.

1977'de oğlu doğunca çocuk edebiyatı ve çocuk haklarıyla ilgilenmeye başladı. 1990'da Çocuk Vakfı'nı kurdu. Çocuk ve yetişkinlerin katılımıyla kurultay ve kongrelerin gerçekleşmesine öncülük etti. *Bir çocuk'ta bütün çocukları düşünmek*, cümlesiyle çocuk felsefesini ifade ediyor. Fakat o, hâlâ uzatmalı (ebedî) bir çocuk.

İlk şiirini on üç yaşındayken yazmış: *Uyuyor karlı dağ/ Yağ elsiz yağmur/ Yağ...* Bu şiiri yazdığı yıldan bu yana günlük tutuyor. 1968-1973 yılları arasında tuttuğu günlükler çatı arasındaki sandıktan kaybolmuş. Çocukken hayal arkadaşı olan Naz'ın günlükleri geri getireceği umuduyla ve merak içinde bekliyor.

Türkiye'de çocuk hakları savunucusu ve çocuk yazarı olarak tanınıyor.

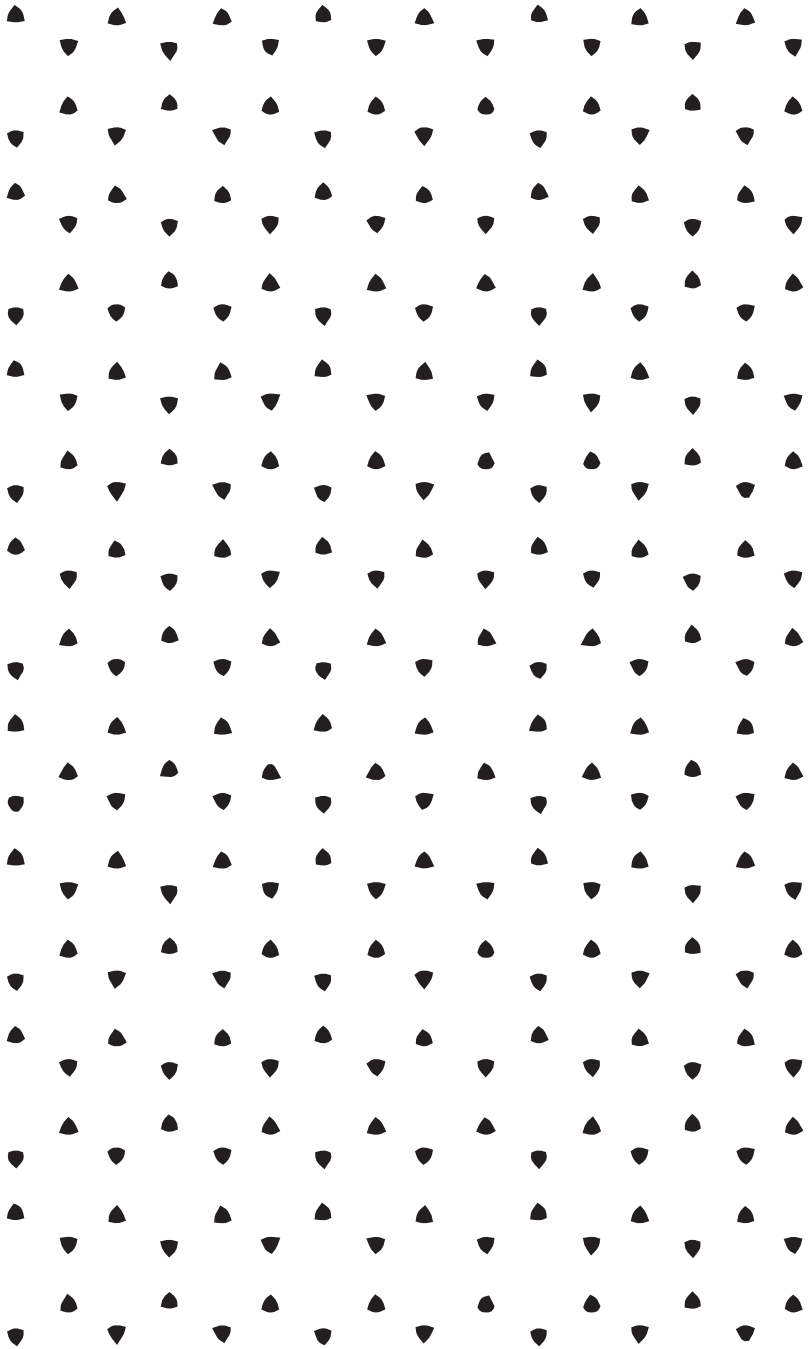
Yayımlanmış çocuk kitapları: *Masal Mektuplar* (mektup, 1983), *Gökyüzü Çiçekleri* (şiir, 1983), *Bir Şemsiyem Olsa Kuşlardan* (şiir, 2004), *Okula Giden Kedi* (şiir, 2012), *Dünyanın En Güzel Yeri* (şiir, 2012), *Harflerin Kardeşliği* (şiir, 2012), *Kar Altında Bir Kelebek* (şiirli masal, 1986), *Guguklu Saatin Kumrusu* (sanat masalı, 1989), *Her Çocuğun Bir Yıldızı Var* (hikâye, 1993), *Mavi Rüyalar Gören Çocuk* (masal, 2003), *Geceleri Mızıka Çalan Kedi* (hikâye, 2004), *Aşk Olsun Çocuğum Aşk Olsun* (deneme, 2004), *Dünyaya Gülen Adam* (şiirli Nasrettin Hoca fıkraları, 2004), *Dünya Kardeş Sobel* (deneme, 2006).

Yetişkinlere yönelik kitapları: *Çocuk Yüzlü Yazılar* (deneme, 1996), *Rüya Saati* (şiir, 1997), *Dünya Bir Lunapark* (şiir, 2012), *Elsiz Eldiven* (şiir, 2016), *Televizyon, Çocuk ve Aile* (araştırma, 1998), *Çocuğa Adanmış Konuşmalar 1* (söyleşi, 1998), *Çocukluğun Kozası* (araştırma, 1998), *Gösteri Çağı Çocukları* (araştırma, 1999), *Masal Atlası* (araştırma, 1998), *Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü* (araştırma, 1999), *Hayat Gibi* (günlük, 2001), *Yıldız Sayan Ajaç* (toplu şiirler, 2002), *Dersimiz Çocuk* (çocuk üzerine düşünce yazıları, 2006),

Çocuk Hep Çocuk (çocuk üzerine görüşler, 2006), *Çocuk Edebiyatı Kültürü* (araştırma, 2007) *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış* (eleştiri, 2007), *Çocuğa Adanmış Çocuklar 2* (söyleşi, 2015), *Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı* (inceleme, 2016), *Bir Nehrin Kaybolmayan Akışı/ Türk Masalının Yeniden Doğuşu* (inceleme, 2019), *Çocuk ve Hayat Çemberi* (inceleme, 2019).

Şiir, hikâye ve masalları Arapça, Almanca, Farsça, İngilizce, Macarca, Makedonca, Rusça, Rumence, Sırpça-Boşnakça, Özbekçe, Korece, Urduçaya çevrildi; Kiril alfabesine aktarıldı. Yazarın çocuk edebiyatı yönü ile ilgili olarak 2002, 2008, 2010, 2011 ve 2014 yıllarında Türkiye’de beş yüksek lisans, 2010 yılında Mısır’da doçentlik, Erzurum Atatürk Üniversitesi’nde çocuk edebiyatı eserlerinin eğitim değeri üzerine doktora tezleri (2012) yapıldı.

Masal Mektuplar kitabı 1982 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından yılın çocuk kitabı seçildi; *Kuş Ağacı* adlı resimli masal kitabına (resimleyen, Nazan Erkmek) UNESCO Asya Kültür Merkezi Resimli Çocuk Kitapları Ödülü (1993) verildi. Çocuk hakları alanındaki çalışmaları Kocaeli Büyükşehir Belediyesi’nin Uluslararası 23 Nisan Şenliği’nde Hayat Boyu Onur Ödülü’ne lâyık görüldü (2012). Çocuk edebiyatı ve çocuk haklarının gelişimine katkısı nedeniyle Kırklareli Üniversitesi Senatosu tarafından kendisine fahri doktora unvanı verildi (Mayıs, 2012) ve 7. İstanbul Edebiyat Mevsimi Festivali Çocuk Edebiyatı Büyük Ödülü ile ödüllendirildi (2015).

*Sevgili annelerim
Meryem Şirin ve Zeynep Bülbül ile
oğullarımın anneciği Nermin'e
Őkranlarım la...*

İÇİNDEKİLER

Birinci Baskı İçin Ön Söz 11

İkinci Baskı İçin Ön Söz 15

Giriş Bölümü

A. EDEBİYAT VE ÇOCUK EDEBİYATI 17

Edebiyatın Amacı ve İşlevi 19

Edebiyattan Çocuk Edebiyatına Yöneliş 23

Edebiyat-Çocuk Edebiyatı Tartışması 28

Türk Edebiyatı ve Çocuk Edebiyatı Tartışmalarına Genel Bir Bakış 30

Çocuk Edebiyatında Üç Temel Ölçüt 32

Çocuk Edebiyatında Amaç ve İşlev Değişimi 35

İşlev Değişiminin Yönü 36

Sonuç 41

B. ÇOCUKÇA, ÇOCUKSU SANAT VE ÇOCUK EDEBİYATI 43

Üç Kavram ve Üç boyut 45

"Çocuksu" ve Çocuk Edebiyatı 49

Birinci Bölüm

ÇOCUK MODERNLEŞMESİ VE ÇOCUK EDEBİYATI 59

Niçin Çocukluğun Edebiyatı Yoktu? 61

Çocukluğun Fark Edilmesi 63

Çocuk Edebiyatının Üç Evresi 65

Neden Yenilikçi Çocuk Edebiyatı? 69

İkinci Bölüm

ÇOCUK EDEBİYATIMIZ NASIL OKUNMALI? 73

Geleneksel Çocukluktan Çocuk Öznenin Edebiyatına 75

İki Dönem, İki Farklı Çocukluk Anlayışı 78

1. Osmanlı Dönemi Çocuk Modernleşmesi 78

2. Cumhuriyet Dönemi Çocuk Edebiyatı 79

Çocuk Edebiyatımızın Öncelikli Gündemi ve Öneriler 81

Üçüncü Bölüm

KİM ÇOCUK EDEBİYATI YAZARIDIR? 83

- Kim Çocuk Edebiyatı Yazarıdır? 85
Hangi Çocuk Edebiyatı Yazarlığı? 87
Gökten Üç Elma Düştüğü Zamanlar 90
Çocuk Öznenin Edebiyatı: Çocuklar İçin Edebiyat 92
Pedagojik mi, Estetik Dil mi? 96
Çocuk ve Yetişkin Edebiyatı Dizgesi 98
Değişen Çocuk, Çocukluk ve Değişen Edebiyat 102
İpek Böceğinden Kelebeğe 104

A. ŞAİR, ÇOCUK VE POETİK CESARET 109

- Şiirini Açıklayan Şairin Durumu 111
Çocuklar İçin Şiir 112
Çocuk Şairi 114
Büyüme İstemeyen Şiirler 115

B. ÇOCUK VE İLK GENÇLİK EDEBİYATINDA KANON GEREKLİ MİDİR? 119

- Kanon Tartışması Gündeme Gelebilir mi? 121
Kanon ve Estetik Bağlam 123
Kanon Tartışmalarının Boyutu 124
Önce Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Tarihi Yazılmalı 125
Türkiye Örneğinde "Resmî Kanon" 127

Dördüncü Bölüm

ÜÇ YAZAR ÜÇ ÇOCUK EDEBİYATI ANLAYIŞI 131

I. Dağlarca Şiirinde İki Çocuk Gövdesi 133

- Anne ve Çocuk Gövdesi 133
Çocuk: Öznel İletişim Öznesi 136
Yaşı Küçük Şiirler 139
İç Çocuk Gövdesi 142

II. Ergin Çocukların Yazarı: Cahit Zarifođlu 147

- Cahit Zarifođlu'nun Çocuk Kitabı Yazarlığı-
 - 35-40 Yaşındaki Çocuklar İçin Yazmak 147
 - Estetik Çocuk Dili ve İki Yazar 150
 - Yetişkinlerin Çocukluğu İçin Yazmak 153
 - Zarifođlu'nun Çocuk Kitabı Yazarlığı 155
 - Bir Şairin Çocuk Kitapları 157
 - Ergin Çocukların Yazarı mı? 158
 - Radyofonik Çocuk Oyunlarının Yaşı 163
 - "Kolay mı Çocukla Konuşmak?" 164

III. Gültен Dayıoğlu'nun Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Yazarlığı 167

- Yazar Merkezli Bir Gelenek 167
- Gerçekçi ve İdealist Yazar Tutumu 170
- Tuđcu ve Dayıoğlu Arasındaki Fark 172
- Fesefesi İyimserlik Olan Bir Yazar 174

Beşinci Bölüm

ÇOCUK EDEBİYATI AÇISINDAN İKİ SARMAL 177

I. Çocuk Edebiyatına Yansıyan Şiddeti Nasıl Okumalı? 179

- Şiddetin Üç Odağı 179
- Çocuk İstismarı Açısından Şiddet 181
- Eşit Haklar Teorisi ve Şiddet 182
- Edebiyata Yansıyan Şiddet 184

II. Zorunlu "100 Temel Eser" ve Okuma Alışkanlığı 187

- Listelerin Yöntem ve Model Yaklaşımı Var mı? 189
- Okuma Programı İçin Kaynak Öneri Listesi 190
- I. Türkçe ve Edebiyat Öğretimi Açısından Deđerlendirme 192
- II. 100 Temel Eser Okuma Alışkanlığı Kazandırabilir mi? 193
- III. Çocuk ve Gençlik Edebiyatına Etkisi 193

Kaynakça 196

- Dizin 203
- Sözler 203
- Yazarlar 204
- Kitap Adları 206

Birinci Baskı İçin Ön Söz

Kırk yıl boyunca çocuk ve çocukluk üzerine yazı yazmaktan yorulmadım. Yıllar içinde en çok çocuk edebiyatı, çocuk ve medya ve çocuk hakları konularında yazılar yazdım. Bu yazıların tamamına yakını yayımlanmış olsa da geçmişte yayımlanmış çoğu yazımı bugün için yayımlama taraftarı değilim.

Çocuk ve çocukluk merkezli değişimin temel belirleyicisi “modernleşme”; çocuk edebiyatı ise evcilleşmiş “çocuk modernleşmesi”nin bir kazasıdır. Geleneksel çocukluk modern çocukluğa, modern çocukluk postmodern çocukluğa evrilirken çocuk paradigmasındaki kaymalar çocuk alanını birebir etkiliyor. Bu değişimin yansıdığı iki önemli alan ise çocuk edebiyatı ve medyadır.

Bu kitaptaki yazıları gözden geçirirken çocuk edebiyatının çok hızlı bir değişim içinde olduğunu fark etmem zor olmadı. Bunun nedeni ise çocuk edebiyatı ortamından uzaklaşmamış olmamdır. Yazı yazamadığım dönemlerde bile alan bileşenlerinin oluşumunu izlediğim gibi, gündemin de içinde bulundum. Kitaptaki üç yazının farklı dokudan oluştuğunun farkındayım: “*Şair, Çocuk ve Poetik Cesaret*”, “*Dağlarca Şiirinde İki Çocuk Gövdesi*” ve “*Kim Çocuk Edebiyatı Yazarıdır?*” başlıklı üç yazı deneme ağırlıklıdır. Buna karşın bu üç yazının araştırmaya dayalı diğer yazılarla amacı ve işlevi çocuk edebiyatı poetikası bağlamında örtüşmektedir.

Çocuk edebiyatı kozamın örülmesinde TRT’de hazırladığım ve otuz dokuz hafta boyunca yayınlanan *Dünden Bugüne Çocuk Edebiyatımız* (1985) adlı radyo programının payı vardır. Bundan otuz yıl önce çocuk edebiyatı yıllığı hazırlamaya nasıl karar verdiğimi bugün de merak ederim. O yıllarda çocuk edebiyatı bugünkü kadar belirgin durumda

değildi. Üç yıl yayımlayabildiğim o yıllıkların genç kuşağı cesaretlendirici bir etkisi olduğunu söyleyebilirim. Türk Dili dergisi için hazırladığım *Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı* ise (Aralık, 2014) alan edebiyatı bileşenlerinin çok sesli korusu sayılabilir. Bu çok sesli koro içinde çocuk ve ilk gençlik edebiyatında kanon konusunu ilk kez gündeme getirmiş olmanın bahtiyarlığı da yer alıyor.

Çocuk edebiyatçısı olarak bilinmek “yazı” yazmakla sınırlı değil. Çocuk edebiyatına yönelenler için de pek çok çalışma içinde bulundum. Bu süreç çocuk edebiyatı için küçük de olsa pencereler açmamı sağladı. Bu desteği çocuk edebiyatı öğretimi konusunda üniversitelerde de sürdürdüm. *Türkiye Çocuk Edebiyatı Tarihi*’nin kırk yıllık tanığı olmaktan dolayı bahtiyarım.

Çocuk edebiyatçıları öteden beri edebiyat kamusu tarafından dışlanır; hatta küçümserler. Bu küçümseme uzun yıllar ardı arkası kesilmeyen edebiyat-çocuk edebiyatı tartışmalarına neden olmuştur. Bugün için bu tartışmaların azaldığı ve tarafların görüşlerinin belli bir çevrim içinde sınırlı kaldığı söylenebilir.

Çocuk edebiyatçılarının uzun yıllar boyunca kendilerini kuramsal çerçevede savunamadıkları ise doğrudur. Bu konuda konuşulanlara ve yazılanlara özel bir dikkatle eğilmeye özen gösterdim. Çocuk ödevi anlayışına ve samimiyetine güvendiğim genç kuşağın yolunu kısaltmak için de elimden geleni yaptığımı düşünüyorum.

Çocuk edebiyatıyla okuma kültürü kazandırma ve edebiyat okuru yetiştirmek amacıyla Çocuk Vakfı da bir dizi çalışma gerçekleştirdi. Erken çocukluk döneminden başlayarak *Okuma Kültürü Programı* önermekle yetinmeden bir dizi iyi örnek gerçekleştirdik. Bunlardan ilk akla gelenlerden biri *Okuyan Şehir Sakarya Okuma Kültürü Programı*’dır. Ne yazık ki *100 Temel Eser* genelgelerinin iptali için ülkemizde muhatap bulamadık.